

nünk kell a Galilei-kört, avagy talán Justh Gyuláról ne ismerjük el, hogy az adott politikai viszonyok között — a választójogért való küzdelemben — haladó szerepet játszott s pontosan az volt, aminek Ady láttá: egy bomlott korszak bomlasztója?

S ahol nem írt szöveget, csak névszerint ajánlotta a verseket: Horváth János, Osvát Ernő, Ignótus, Schöpplin Aladár, Babits Mihály, Kernstock Károly, Rippl Rónai, Krudy Gyula, Reinitz Béla, Kuncz Aladár, Bölöni György, Révész Béla, Nagy Endre, Oláh Gábor talán érdemtelenné váltak arra, hogy ajánlás örököse meg — Ady összes verseiben — a nevüket? Az ajánlások egy lényegesen kisebb részét teszik ki azok, amelyeket szüleinek, öccsének, vagy volt tanárának, illetve más közeli ismerőseinek írt. Ezek beszédesen vallanak a melegszívű, szeretetre vágyó költőről. S mindössze néhány ajánlása van olyanokhoz, akiknek a neve ma már teljesen ismeretlen s legfeljebb ezután tudjuk kideríteni, hogy milyen szerepet játszottak Ady Endre életében.

S végül — kétségtelenül — van az Ady-ajánlásoknak egy fájó pontja. Néhányan azok közül, akiket Ady bizalmával ennyire kitüntetett, azóta hűtlenné lettek a zászlóhoz és Ady nevéhez. Ezeknek az ajánlásoknak a száma összesen is alig tíz. A Kiadónak abban igaza van, hogy azokat, akik megtagadták a tegnapi önmagukat, vagy akikről Ady már esetleg akkor is rosszul tájékozódott, — nem ismerte meg igazi valójukat — ne népszerűsítsük mi Ady Endre nevével, — de ennek nem az a módja, hogy e néhány

ajánlás miatt lemondjunk Ady összes többi ajánlásáról.

Mi lenne itt a megnyugtató megoldás? Népszerű kiadásról s nem kritikairól van szó, — amellyel szemben természetesen olyan igénnyel lépünk fel, hogy a szerző utolsó akaratahoz híven közölje a műveket s az ajánlásokat — (még ha néhányat esetleg jegyzetben is). (Népszerű kiadásánál is az lenne a legjobb megoldás, ha minden ajánlást közölnének s a *problematicusokat* jegyzetelnék.) Mindenesetre azonban feltétlenül közölni kell az *összes irodalomtörténetileg jelentős és személyes mondanivalójú ajánlásokat, amelyeket az első és második csoportban tárgyaltunk*, — s amelyek az olvasókörzség szempontjából is jelentősek — és *legalább jegyzetben utalni kell a főszerzőkben nem közölt Ady-ajánlásokra is*. Meg kell itt jegyeznünk, hogy az 1950-es kiadás az ajánlások közlését sokkal jobban oldotta meg, mint a mostani, bár az sem volt teljesen kielégítő, mert az utószóban csak általánosságban utalt az elhagyott ajánlásokra s nem sorolta fel azokat személyekhez szólóan. Miért nem ezt a gyakorlatot folytatták tovább és tették volna azt elfogadhatóvá?

Ezeknek a megjegyzéseknek nem a mindenáron való gáncsoskodás volt a célja, hiszen elég részletesen méltattuk a kiadás pozitív vonásait. Megjegyzéseinkkel segítséget akartunk nyújtani a Kiadónak ahhoz, hogy Ady Endre összes verseit — a nagy költőhöz méltóan — a lehető legjobb kiadásban vigye a széles olvasókörzség elé.

Varga József

MIKSZÁTH KÁLMÁN: ÍRÓI ARCKÉPEK

Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1953. — Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: Bisztray Gyula. 215 lap.

Mikszáth Kálmán írói arcképei, irodalmi tanulmányai és ítélet-megnyilatkozásai összes műveinek *Jubileumi Kiadásában* szétosztva jelentek meg. Maga az író szigorúan megrostálta enemy műveit s a Jubileumi Kiadás 32 kötetébe aránylag keveset vett fel belőlük. A Hátrahagyott Íratok 18 kötetében (főleg *Az én ismerőseim*, *Az én halottaim*, a Tudós írások, *A saját ábrázatomról*, a *Szeged könyve*, valamint a *Dekameron* és az *Anekdoták* kötetében) körülbelül minden megjelent, amit a kiadás megjelentekor közzé lehetett tenni. Az előttünk levő kötet egészben örvendetes jelenség, mert e kötetek anyagának felhasználásán kívül 19 olyan tanulmányt is közöl, amelyek a Hátrahagyott Íratok megjelenésének idején dúlt

Révai—Franklin-féle kapitalista profitmarakodás miatt ebben a hagyatéki sorozatban nem jelenhettek meg. Gondolunk itt a Magyar Regényírók bevezetéseire, amelyeknek megjelenése arra az időre esett, (1906. január 1. után), midőn Mikszáth minden megjelent munkájának kiadását a Franklin-Társulatnak adta el. Ezek a tanulmányok teszik a fenti kötet anyagát különösen hízagpótlóvá.

Meg kell azonban mondanunk, hogy Mikszáth e munkái a valóságban másként fogandók fel, mint ahogy azt a nyomtatásban előbb és később megjelent nyilatkozatok mutatják. Akik Mikszáth oeuvre-jének fejlődését mintegy átéltek, nem joggal tanul hűzódzkodtak volna ezektől a dara-

boktól. Azzal, hogy a Franklin-Társulat a Magyar Regényírók című sorozat szerkesztőjéül Mikszáthot szerezte meg, illetve ilyenül szerepeltethette, a hírhedt Révai-Franklin profit-marakodásban erős ütőkártyát szerzett meg magának. Ennek az erőltetett s még alig érett üzleti vállalkozásnak (melyet nem is tudtak végig realizálni) legalizálása akart lenni az, hogy Mikszáth nevével induljon meg. Akik akkoriban valamennyire betekintést nyertek az üzletes kiadói boszorkányművekbe, egy percig sem hitték, hogy Mikszáth belemert például — Verseghy életművének bűvárlásába. A munkát rosszul fizetett literátor-kulik végezték. Így aztán a főleg Schöpflin irányítása mellett gyűjtött anyag alapján írta meg bevezetéseit Mikszáth és Schöpflin Aladár. Meg is látszik Mikszáth egyik-másik bevezetésén munkája keletkezésének ez a genezise.

Könyvünk 64 lap terjedelmű bevezetéssel kezdődik, melynek címe: *Mikszáth Kálmán irodalomtörténete*-e. Szerzője Bisztray Gyula. Aztán következnek írói arcképek a következőkről: Verseghy Ferenc, Fáy András, Jósika Miklós, Gaál József, Nagy Ignác, Petőfi Sándor, Arany János, Jókai Mór, Vas Gereben, Pálffy Albert, Pulszky Ferenc, Gyulai Pál, Szigligeti Ede, Tóth Ede, Csiky Gergely, Vadnay Károly, Baksay Sándor, Tolnai Lajos, Thaly Kálmán, Beöthy Zolt, Bródy Sándor, Iványi Ödön, Justh Zsigmond, Papp Dániel, Petőfiről 3 darab, Arany Jánosról kettő, Jókairól négy, Gyulai-ról kettő, Csiky-ról kettő, Beöthy Zsoltról kettő, látjuk tehát, hogy a közlés nem a jelentőség szempontjából történt, hanem a szerint, mit talált a szerkesztő a fenti kötetekben. Négy darabot közül még a kötet az Egyetemes Regénytár Almanach előszavaiból, valamint a Noszty fiú esete Tóth Marival című regény utóhangját. Tudnivalók az »Írói arcképek«-hez, valamint a kimerítő Jegyzetszótár fejezi be a kötetet.

A kötet tetemes részét, 215 lapból 64 lapot foglal el a Bevezetés. Ez akkor is aránytalan és sok volna, ha nem kellene benne több dolgot kifogásolni. A bevezetés értékelésének első alapja helytelen. Túlzás Mikszáth nemű munkásságáról úgy írni, mint Mikszáth »irodalomtörténete«-ről. Ez olybá tűnik fel, mintha egy életprogramm valóráváltása volna az a körülmény, hogy Mikszáth Csiky Gergelyről, vagy Tóth Ede-ről, vagy Papp Dánielről is írogatott. De ezenkívül Bisztray előadásmódja terjengős. Mielőtt... Mikszáth irodalomtörténetét kissé közelebből megvilágítanók... »Térjünk vissza... »Gyulai-ról később lesz szó« Bisztray mondanivalóját jól összefoglalhatta volna félannyi területen s így tulajdonkép-

pen egy ívet vont el feleslegesen Mikszáth-szövegektől. Nem lehet azt mondani, hogy »ez a kötet Mikszáthnak magyar írókról és irodalmi problémákról szóló legjelentősebb cikkeit foglalja magában. Aki ismeri Bisztray forrásait, az állításainkat feltétlenül elfogadja. Ugyancsak tévedés azt hinni, hogy Mikszáth a Singer és Wolfner-féle Almanachokba »mintegy tucatnyi novellát válogatott össze modern elbeszélő irodalmunk java terméséből« (5. lap). Az összeválogatás itt is, mint a Regényírók-nál kiadói munka volt. Farkas Pál, Tábori Róbert s más, egészen névtelen »belső munkatársak« végezték kiadói rendelkezésekre és érdekek szerint. Mikszáth akkor szólt bele, ha éppen akart. Meg kell mondanunk, hogy a 21 Almanach-előszó közül éppen így más négyet lehetett volna kiválasztani s mi inkább mind a huszonegyet közöltük volna itt is. Mindben benne van a mikszáthi érdekesség, szellemesség, s ezekben az a legfontosabb, hogy haladó irodalmi hagyományaink bátor, érdekes és szellemes megnyilatkozásait csodálhatjuk bennük.

Schöpflinre hivatkozva írja Bisztray: »Mikszáth általában nem volt nagy olvasó« (7. lap). Hát annyi igaz, hogy nem volt doctus poeta, de annyi viszont tény, hogy hiszen és sokat olvasott magyaron kívül németül és franciául is. »Több nyelven olvasok« — írja Mikszáth az 1901-i Almanach-előszóban s ennek igazságát tanúsíthatják, akik közel álltak hozzá.

Mikszáth irodalmi feljegyzéseiben helytelen dolog »teljességet« keresni. Aki ilyen értelemben »tervszerűséget« keres Mikszáth műveiben s aztán csodálkozik azon, hogy a Gárdonyi-, vagy Eötvös-regények elé nem ő írt bevezetést, az torzító tükrőben vizsgálja a költő nemű munkásságát. Mikszáth még Petőfiről, Aranyról is alkalomszerűen írt, egy pillanatig sem hitte, hogy valami esztétikai házagot pótol: ő egyszerűen szeretett, sőt körülrajongott (Petőfi) nagyságban meglelt érdekességet használta fel cikk-témául. Kivétel itt Jókai, akit Mikszáth tett meg az első magyar (a tán a legjobb) életrajzi regény hőisévé. Téved Bisztray, mikor azt írja, hogy Beöthy Zolt művét azért ismerteti Mikszáth, mert Mikszáthot főleg a széppróza fejlődése érdekelte (10. lap). Beöthy-ről először 1886-ban írt Mikszáth, mert szeretete mint szépirot, sőt önmagára való hatását is túlbecsülte, szeretete mint embert és hosszú pályájuk folyamán a kölcsönös szeretet, becsülés közöttük egy percre sem ingott meg. Bisztray számára Mikszáth »irodalomtörténete«-ből hiányzik Vörösmarty. Ennek egyszerűen az az oka, hogy Vörösmarty Mikszáth lelkét nem fogta meg. S ezt csak az nélkülözi, aki mondva csinált irodalomtörténeti jelleget akaszt egy

nagy író szellemes irodalmi feljegyzéseire. Mikszáth Arany-becsüléséről szép sorokat ír Bisztray, de azt nem tudja, hogy itt egészen más a helyzet, mint Vörösmartynál. Aranyt Mikszáth kora ifjúsága óta szerette. Valószínűleg már kéziratban készen is volt verses műve »Arany János élete« a Jó Könyvek számára. E sorozatba több darabot írt Mikszáth jócsengő alexandrinusokban és a Jókairól szóló verses életrajz címlapján már hirdette is a kiadó: »Legközelebb meg fog jelenni a Jó Könyvek között: Arany János élete. Verseibe foglalja Mikszáth Kálmán.« Reviczkyről szólva Bisztray nem említi Mikszáthnak legszebb Reviczky-rajzát, azt, amely Az elképzelt méz lapjairól mosolyog, köhéscsel ránk bánatosan. A Görgey-kérdésben Bisztray elfelejtett belelapozni az Új Zrínyi-ászbá. Akkor nem beszélne némi vállveregetéssel Mikszáthról, inkább bámulná határozottságát, amellyel Gyulai Pál Görgey-kultuszának virágzása idején megírta az Új Zrínyiász 52—53. lapjain a feltámadt Zrínyinek (— Mikszáthnak —) Görgeyről szóló álláspontját: »Vagy én, vagy ő, de valamelyikünk semmiesetre se hős.«

Még néhány tárgyi megjegyzésünk: Endrődi Sándort, Bródy Sándort, Ágai Adolfot Mikszáth melegebben méltatja, mint Bisztray. Mikszáthnak van igaza. Leányfalun nemcsak Gyulai Pálnak, hanem Móricz Zsigmondnak is volt nyaralója. A Fővárosi Lapokat Tóth Kálmán szerkesztette 1864. jan. 1. óta. 1867. ápr. 1-én vette át Vadnai Károly.

A Március tizenötödike című cikkhez fűződő jegyzetében Bisztray megemlíti, hogy az megjelent a Vasárnapi Újság 1908. március 15-i számában s hogy ennek változata megtalálható a Jókai-könyvben. A valóság azonban az, hogy e cikk pár szönyi eltéréssel megjelent a Jókai Mór élete és kora I. kötetének 142—143. lapjain. Ez tehát

nem változat, hanem egyszerűen lenyomat. Mikszáth oly sok szép kijelentésével lett büszkesége haladó hagyományainknak. A legalábbis vitatható Fáy-cikk helyett 10 szebb, jobb cikket hozhatott volna ez a kötet. A 157. lapon a Papp Dániel-cikkben magyarázatra szorulna a »Bádeni-javaslatok«. Mikszáthnak az orosz irodalommal való kapcsolatát is hűzatosan ismerteti, még az eddig megjelent anyagot sem használja fel.

A Jegyzet-Szótár gondossága igyekvő munka eredménye. Néhol talán a magyarázat felesleges. Kell-e például a *stilus* szót bőven értelmezni, ahogy azt Bisztray teszi? A *genre* nemcsak: fajta, módor, hanem Mikszáthnál, másutt is »műfaj« is jelent. A *paralízis progressiva* orvosi műnyelven valóban »hűdéses elmezavare«, de a köznyelvben azt mondják: »agylágyulás«. A *szimmetrikus* szót is csak erőltetetten lehet így értelmezni: »tükrös«. De felesleges az értelmezése. Az *au fait* értelmezésébe bele kell pótolni ezt, hogy: »tájékozott donáció Mikszáthnál főleg föld ajándékozás. Apróbb sajtóhibaszerű dolgok: Grader Michel s nem Grade Michel, mintegy s nem mitegy (41. lap); esszé s nem essze (148. lap); gally s nem galy. Maupassant nevének kiejtése nem mopszaan, hanem mopszan.

Elismerjük, hogy a kötet gondos, odaadó munka eredménye, érdemes kiadvány; de nemcsak minőségi, hanem mennyiségi okból sem végső megoldása a problémának. A már eddig kötetekbe egybegyűjtött és kiadott anyag alapján még jöhet s kell is jönnie egy nagyobb, teljes gyűjteménynek, amely nem az »irodalomtörténet« Mikszáth nemű munkáinak javát adja (ilyen nincs), hanem a nagy író irodalmi tárgyu rajzainak; tanulmányoszerű cikkeinek minél nagyobb, teljesebb gyűjteménye lesz.

Rubinyi Mózés

JANUS PANNONIUS VÁLOGATOTT VERSEI

Szerkesztette Gerézdi Rabán és Kálnoky László. A bevezetőt és a jegyzeteket írta Gerézdi Rabán. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1953. 195 l.

Örömmel és meglelégedéssel vesszük kezünkbe a magyar humanizmus büszkeségének, Janus Pannoniusnak legújabb kiadott válogatott verseskötetét. Költői hagyatékának korábbi mostoha sorsával szemben ez a jelen kiadás világosan példázza azt, hogy költészetét a nép Magyarországon mily tiszteltben tartják. Míg a polgári irodalomtörténészek javarésze megtagadta és kirekesztette irodalmunkból, addig új utakon járó, a

marxizmus-leninizmus tudományával felfegyverzett haladó magyar irodalomtörténet-írásunk visszaállította őt arra az előkelő helyre, mely mint az első nagy magyar lírikus méltán megilleti. Janus Pannoniust azonban költői nagysága megóvta pusztán irodalomtörténeti jelentőségétől és attól, hogy műve kizárólag irodalomtörténeti olvasmánnyá süllyedjenek. Jelentősége nemcsak korabeli viszonylatban szembeszökő,